

Romanian Academy
in the Romanian
Society

ACADEMIA ROMÂNĂ ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ

VIRGILIU N. G. CONSTANTINESCU

Să ne amintim că acum 2500 de ani, într-o grădină din partea vestică a Atenei (denumită Akadimea după numele proprietarului, Akademos), Platon se plimbă cu discipolii lui, discutând liber idei și subiecte filosofice. Această strădanie a durat 1000 de ani, Akadimea fiind închisă de abia în anul 529, de către împăratul Justinian.

După o mie de ani, în secolele al XV-lea, și al XVI-lea, Renașterea italiană a încercat să restabilească ideea de Academie platoniciană, Cosimo de Medici, printre alții. Accademia Romana di Storia e Archeologia sau Accademia Fiorentina au fost primele roade ale acestor încercări. Dar pot fi evidențiate și alte locuri de pe continentul nostru unde s-a încercat crearea unor societăți de cultură și/sau instituții de educație purtând denumirea de Academie: din partea vestică a Europei (datorită unor personalități marcante ca Francisc Bacon sau Leibniz) până la încercări foarte timide în partea estică a continentului (de exemplu Schola Latina din Cotnari, 1562, Colegiul Universitar Iezuit din Cluj, 1581, sau Academia din Târgoviște, 1603, pentru a ne limita numai la teritoriul României de astăzi).

Ca rezultat al acestor frământări ale cunoașterii umane, anumite Academii au devenit curând faimoase: Accademia dei Lincei, Roma (1603), cea de la Weimar (1617), l'Académie Française (1635-1665), Societatea Regală (1662), cea din Berlin (1700). Secolul al XVIII-lea a fost martorul unei adevărate proliferări de asemenea instituții: cea spaniolă, Madrid (1713), Academia din Petersburg (1725), Academia Regală Suedeză (1739), cea din Munchen (1758), Praga (1770), Academia Regală Belgiană (1772), cea din Lisabona (1779), din Stockholm

(1786) și, mai târziu, cea din Ungaria (1831), din Viena (1846), din Olanda (1852), cea română (1866), Academia Croată (1866), cea din Serbia (1880) pentru a numi numai câteva.

În secolul al XIX-lea Academiiile erau locurile unde se stabilea rezultatul gândirii științifice, se acumula și devenea tot mai puternic, polarizând în același timp cele mai înalte valori culturale care existau în țară sau în zona respectivă. De asemenea, cele mai multe Academii aveau la înființare țeluri și scopuri specifice, științifice sau umaniste, ori de ambele feluri. De exemplu, Academia Română a fost înființată în 1866 ca o societate de cultură a tuturor românilor¹ și a jucat rolul de instrument în formarea unei unități a limbii, științei, istoriei românești, și, în cele din urmă, în realizarea statului unitar român, în 1918.

Treptat, câteva Academii, în special din partea vestică a continentului, s-au concentrat pe recunoașterea calității de membru în cadrul unei societăți savante de prestigiu. Prin întâlniri periodice, aceste instituții încep să publice comunicări, să acorde premii și să organizeze conferințe și alte reuniuni. Ele încurajează schimburile dintre diferite domenii ale cunoașterii și pregătesc cadrul pentru o nouă dezvoltare științifică. De asemenea, acționează ca depozitare ale materialului istoric și cultural de valoare și, ocazional, inițiază evaluări și discuții pe marginea unor importante probleme științifice, sociale și morale. La o adunare ținută la Roma în 1982, cu ocazia aniversării a 200 de ani de la înființarea Academiei Naționale de Știință, cunoscută ca XL (societatea italiană înființată de Lorgna), acest model a fost denumit "modelul tradițional".

După șapte ani, cometând modelul tradițional, Giovanni Battista MARINIBETTOLO, membru în Accademia dei Lincei și președinte al Academiei Pontificale de Științe a Vaticanului a scris următoarele cuvinte: "În general, totuși, asemenea

Academii tradiționale sunt privite de public ca epitomul termenului de "înaltă cultură", care nu este întotdeauna înțeles, și ca un grup de conservatori aparținând unei tradiții nobile, dar oarecum depășite".

Un drum întrucâtva diferit a fost urmat în ultimele decenii de către Academia Națională de Științe a Statelor Unite, care, pe lângă funcțiile sale tradiționale, lucrează de obicei la cererea Administrației S.U.A., dar într-un mod independent. Cooperarea strânsă cu Academia Națională de Inginerie a dus la constituirea Consiliului Național de Cercetare al S.U.A. Acest "model managerial" funcționează prin comisii eficiente care desfășoară activități de studiu și informaționale pe probleme de interes științific sau/și național. Acest model diferă de multe din Academiiile europene prin sistemul său de finanțare.

Unele "modele tradiționale/manageriale" combinate au apărut în anumite țări europene, cum ar fi Academia Regală a Suediei. Pe lângă desfășurarea de activități tradiționale, Academia Suedeză se ocupă și cu programe științifice și culturale de înaltă ținută, finanțate din fonduri sociale, cum ar fi Fundația Nobel, Planul de Cercetare Polară și Planul de Cercetare a Mediului. În plus, Academia susține și un număr de institute de cercetare. De altfel și alte Academii europene susțin institute de cercetare, ca de exemplu cea din Olanda.

O situație deosebită se întâlnește în Germania, unde cel puțin două organizații importante asigură sprijin pentru cercetarea desfășurată în afară universităților. Cea mai apropiată de o Academie "activă" poate fi considerată Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften a.V. (MPG). Astfel, potrivit statutului său: "Institutele conduse de MPG sunt în special consacrate cercetării de bază în științele naturale și umaniste. În particular, MPG încearcă să promoveze noi domenii de cercetare care nu pot fi studiate sau pentru care nu sunt îndeplinite condițiile necesare pentru

cercetarea lor în cadrul universităților - fie datorită caracterului lor interdisciplinar, care nu se încadrează încă în sistemul organizatoric al universităților, fie datorită faptului că echipamentele necesare sunt atât de scumpe încât nu pot fi nici asigurate, nici întreținute de către universități. Astfel, institutele MPG nu rivalizează cu universitățile, ci reprezintă instituții complementare în importante domenii ale cercetării". Este poate demn de menționat faptul că, din punct de vedere istoric, MPG continuă tradiția începută de Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft, fondată în 1911. Inițiatorul acestei instituții (și primul ei președinte) a fost renumitul teolog german Adolf von Harnack. Motivul principal al înființării acestei societăți a fost, în 1909, menționat în memorandumul lui Wilhelm von Humboldt, și privea "decalajul evident în cercetarea științelor naturale din Germania în comparație cu alte țări europene și Statele Unite, datorită inexistenței unor institute de cercetare universitare".

Această scurtă și în mod firesc incompletă trecere în revistă este prezentată în scopul de a se încerca înțelegerea actualei situații de tranziție a Academiei din fostele țări comuniste din Europa Centrală și de Est. În general, până în 1989, aceste Academii au fost instituții de stat și cuprindeau în același organ o Academie convențională (cu membri aleși prin cooptare) și un consiliu de cercetare, care coordona și aloca fonduri la un nivel în parte național și, în același timp, care conducea în mod direct importante institute de cercetare. Academia Română are o istorie cu totul diferită. Și-a început activitatea în 1948 după modelul sovietic impus. Academia tradițională a fost desființată și a fost instalată o Academie de stat, prin directa numire a unui număr de membri titulari și corespondenți. Acest eveniment a fost privit ca un dezastru de către societatea românească. Peste 100 din foștii membri nu au fost incluși în noua instituție, în special din științe umaniste și, în particular, filosofie și istorie; în schimb, a

fost inclus un număr de conducători comuniști, cu mici sau nesemnificative realizări, transformând această instituție într-una aservită ideologic. Cea mai mare parte din foștii membri au suferit persecuții specifice sistemului totalitarist, inclusiv închisoare (unii pierzându-și viața acolo). Și totuși, datorită rezilienței poporului român, care a trăit în nesiguranță timp de aproape 2000 de ani, câteva dintre tradiții nu au putut fi distruse complet. Mai concret, această instituție a permis ca anumiți savanți de talie internațională din domeniul științelor naturii să fie activi și să pregătească tineri cercetători, care reprezintă generația actuală de oameni de știință români. Adevărata distrugere a acestei Academii a avut loc la sfârșitul anilor '60, când toate institutele de cercetare au fost fie desființate, fie incluse în sectoarele economice. Acest lucru a dus, de exemplu, la masiva emigrare a matematicienilor români (reprezentând astăzi circa 300 de profesori universitari în aproximativ 39 de țări). Academia Română a fost practic lăsată să moară de la sine: mai precis, nu s-a mai făcut nici o alegere de noi membri, numărul total al personalului fiind redus în anii '80 la 7 persoane (inclusiv președintele și paznicul de noapte). Iată de ce în decembrie 1989 Academia nu mai avea decât 90 de membri (media de vârstă era aproape 80 de ani: astăzi numai aproape jumătate mai sunt în viață). Aceasta este și explicația reacției de "decompresiune" a societății românești după Revoluția din decembrie 1989, care a fost în sens opus în comparație cu alte țări din Europa Centrală și de Est, unde existau încă Academii puternice. Este și explicația faptului că unele din primele decrete-legi ale puterii nou instalate (nr. 4 și 5 din 5 ianuarie 1990) priveau renașterea Academiei Române. Această renaștere s-a realizat în ultimii 4 ani: pe lângă reparația morală în ceea ce-i privea pe membrii excluși din Academie în 1948, au fost aleși aproape 130 de noi membri și corespondenți, ca și 31 de membri de onoare

români. Este poate interesant de menționat faptul că dintre aceștia un număr însemnat nu au fost deloc răsfățați de către fostul regim comunist, iar nici unul din conducerea nou aleasă (președinte, cei patru vicepreședinți și secretarul general) nu a fost membru al Academiei înainte de 1989. În același timp, efectul de decomprimare acționând ca un pendul al societății românești imediat după 1989 (și care continuă și în prezent) apelează la Academia Română pentru a reconstitui vechile institute de cercetare, începând cu matematicienii, istoricii, biologii etc.

La această situație destul de particulară se pot adăuga și alte caracteristici, comune tuturor țărilor care trec în prezent printr-un proces de economie de piață. Acest proces a dus la o serie de crize, inclusiv la șomaj și inflație; poate cea mai acută criză este cea a cercetării și a supraviețuirii unor centre de excelență în această perioadă de tranziție. Iar presiunea din partea societății se concentrează asupra Academiei pentru a fi un adăpost și un sprijin pentru unele activități de cercetare. În acest sens, problema-cheie este, după părerea noastră, cel puțin pentru câțiva ani, de a rezista și de a reuși să selectăm acele activități de cercetare de valoare care satisfac anumite cerințe ale societății românești, urmând principiile susținute, de exemplu, de Societatea Max Planck. În același timp, trebuie să stabilim legături mai strânse între institutele de cercetare și universități (cum se întâmpla în trecut, când membrii Academiei erau mai tineri și activi atât în învățământul superior, cât și în cercetare).

Academia Română are astfel în accepțiunea noastră un triplu scop: (a) acela tradițional, de Societate savantă ce reunește cele mai valoroase personalități ale civilizației românești contemporane (științe, litere); (b) un rol social și anume de a da răspunsuri competente și imparțiale cu privire la principalele probleme care frământă societatea românească; (c) un rol activ, conform tradiției (să nu uităm că

această instituție a fost constituită cu scopul de a dovedi unitatea limbii române și a istoriei și culturii de pe aceste meleaguri ale Europei) și anume și de a sprijini activități de cercetare, îndeosebi fundamentale, respectiv acele activități de cercetare ce, prin acumulare, se constituie în "rezerva" științifică a țării în vederea unor aplicații și dezvoltări viitoare, precum și pentru afirmarea unității limbii și poporului român, a civilizației în cadrul celei europene. Dar, pentru a-și pune în operă aceste mobiluri, Academia Română are nevoie de sprijin: de sprijin moral din partea Societății și de sprijin material din partea acelor instituții ale statului abilitate să aloce fonduri bugetare, respectiv executivul și parlamentul. În plus, nu trebuie să dăm uitării faptul că, începând din 1866, timp de aproape un secol, Academia Română a reprezentat unul din stâlpii națiunii, bucurându-se de respect și prețuire. Respect și prețuire care s-au materializat prin foarte numeroase donații efectuate în timpul vieții sau prin testament: colecții de artă de mare valoare, imobile, terenuri agricole și păduri, importante sume în bani (sau prin fundații, cum este Fundația Elias), precum și sub alte forme. Aceste bunuri, cu rare și izolate excepții, au fost luate de sub egida Academiei prin actul abuziv din 1948. Academia Română a supus Parlamentului României de mai multă vreme, un proiect de lege privind patrimoniul său. Votarea de către Parlament a acestei legi ar avea efecte deosebite pentru reabilitarea morală și materială a acestei vechi și importante instituții românești.

În fine, există un punct comun cu toate Academiiile europene, și anume acela de a dezvolta anumite elemente ale modelului managerial, în sensul că Academiiile trebuie să privească în viitor, la lumea mileniului care vine. Datele de intrare sunt bine cunoscute și acceptate de comun acord: planeta Pământ este limitată, ca și resursele, în timp ce echilibrul ecologic este fragil și aproape de un punct critic. Pe de altă

parte, populația este în continuă creștere, în timp ce durata de viață se mărește. Realitatea socio-economico-politică este cum o știm, bazată pe competiție și profit. Putem să mai adăugăm și un alt pericol, anume acela că societatea tehnologică actuală stresează deja enorm creierul uman; abundența de informații, contracția timpului și a distanțelor, lipsa de timp pentru a gândi, cu atât mai mult a contempla. Poate unul din telurile viitoarei societăți va fi dreptul fundamental la calitatea vieții.

Note și bibliografie

1. Legea din 1 aprilie 1866 a Locotenentei Domnești a Principatelor Române Unite prevedea că vor trebui incluse în Comitetul de înființare personalități marcante din toate provinciile locuite de români, și anume: trei membri din România de dincolo de Milcov (Moldova), patru membri din România de dincolo de Milcov (Muntenia), trei membri din Transilvania, doi membri din

În acest efort, Academiiile din Europa Centrală și de Est au datoria morală de a reda încrederea și speranța societăților lor, de a scurta perioada biblică a "rătăcirii prin deșert" de la 40 de ani la una rezonabil de scurtă. De exemplu Academia Română va supune Adunării Generale din luna mai, spre aprobare, o serie de proiecte, ca: România 2020; motivațiile tineretului român; tratatul de istorie a românilor; dicționarul tezaur al limbii române; dicționarul literaturii române.

Banat, doi membri din Maramureș, doi membri din Bucovina, trei membri din Basarabia și doi membri din Macedonia.

Prima Adunare Generală a acestei societăți a avut loc în București, pe data de 1 august 1867, și a fost privită de populație ca data unei sărbători spontane de stradă, culminând noaptea cu focuri de artificii.